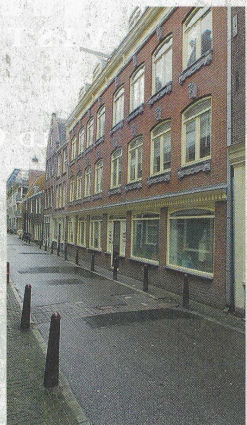

Zeedijk, ontwerp Buro de Binnestad

Tweede Bloemdwarsstraat, ontwerper Schreuer Timmer Betonwerk

Kromboomsloot, ontwerp Buro de Binnestad

Eerste Leliedwarsstraat, ontwerp Buro de Binnestad

Geldersekaai, ontwerp Buro de Binnestad

Bloemgracht, ontwerp Buitelaar

Een kop, een romp en voeten, een gebouw als een lichaam. Zo omschrijft de projectontwikkelaar Jan Fraijman de woningen die zijn Buro de Binnestad neerzet in de gaten van de oude Amsterdamse binnenstad. Door hun driedieling sluiten deze nieuwe invullingen nauw aan op de zeventiende-, achttiende- en negentiende-eeuwse huizen van Amsterdam die vrijwel zonder uitzondering de klassieke indeling van

sis, middenstuk en lijst kennen. In sommige gevallen zijn de nieuwe gebouwen zelfs zo op hun omgeving dat het is alsof ze al eeuwen staan.

„Op de Kromboomsloot hebben we in 1997 een traditioneel pand gekocht dat bij de inventarisatie van monumenten in de Amsterdamse binnenstad werd gebrandmerkt als 'pand met grote architectonische waarde van voor 1940'”, vertelt Fraijman trots in zijn kantoor in een oud pand aan de Amsterdamse Herengracht. „Het huis behoort nu tot de zogenoemde tweede orde van de Amsterdamse waarderingskaart. Dat wil zeggen dat het weliswaar geen monument is, maar dat behoud gewenst is. We hebben architectuurhistorici mooi om de tuin geleid.”

Buro de Binnestad is niet de enige die de gaten in de binnenstad wilt met gebouwen die in maat, materiaal en vormen overeenkomen met de oude Amsterdamse huizen. De laatste jaren zijn zulke invullingen eerder regel dan uitzondering geworden: de nieuwe Amsterdamse binnenstad wordt steeds traditioneler. Van de Zeedijk tot de Weteringschans en van de Vijzelstraat tot de Boerstraat zijn inmiddels zoveel traditionele bakstenen panden verzeend, dat het lijkt alsof het Amsterdamse stadsbestuur een oekaze heeft uitgevaardigd die moderne invullingen verbiedt.

In de Jordaan staat sinds vorig jaar bijvoorbeeld in de Bloemstraat een rijtje bakstenen woningen van Architectenbureau Henri Leloup. Ze ogen bijna als replica's van gebouwen van twee eeuwen geleden, maar ze zijn, zoals bijna alle

andagse gebouwen in Nederland, hoofdzakelijk van beton gemaakt. De bakstenen fungeren slechts als gevelbekleding. Ook zijn de details niet zo precies verrijfd als die van de echt oude Amsterdamse huizen. Om de hoek, in de Tweede Bloemdwarsstraat, is dat anders. Hier heeft aannemer Schreuer Timmer Betonwerk een poging gedaan om de oude panden die hier stonden echt te dupliceren. Hij bouwde, zoals in de vroeger eeuwen meestal gebeurde in Amsterdam, zonder architect. De oude ornamenten van de gesloopte bebouwing zijn nagemaakt. Nu is nog duidelijk te zien dat het rijtje woningen nieuw is, maar over een jaar of tien, twintig is de kans groot dat architectuurhistorici ook deze panden voor echt zullen aanzien. Weer iets verderop staat aan de Bloemgracht bakstenen nieuwbouw uit 1998. Hier heeft architect Buitelaar een cirkelvormig raam de verder traditioneel gevel laten afsluiten, een grappige variatie op de aloude Amsterdamse halsgel.

Ommekeer

De tijd dat het de eer van architecten te na was om een ouderwets, traditioneel gebouw te ontwerpen is voorbij. In de jaren zestig, zeventig en tachtig was het onder ontwerpers de gewoonte om gaten in de oude binnenstad in te vullen met gebouwen die in materiaal, vorm en afmetingen van hun omgeving. Bijna iedere architect beschouwde het als zijn morele plicht om 'eigenlijks' te zijn: nieuwbouw moest zichtbaar van 'nu' zijn. Hoogstens verwezen de architecten naar de klassieke omgeving op een abstracte manier, bijvoorbeeld door soortgelijke maarverhoudingen te gebruiken. Zo ging ook architect Ben van Berkel begin jaren negentig nog te werk bij zijn belangrijkste complex van winkels, kantoren, woningen en een hotel tussen de Nieuwezijds Voorburgwal en de Nieuwendijk. Van Berkel gaf zijn gebouwen allerlei schots en scheve vormen, die zouden kunnen worden beschouwd als een echo van de vooroverhangende en scheefgezakte oude panden in de directe

Geen beton maar baksteen

Traditionele bouwstijl nieuwe norm voor architecten

Huizenkopers en politici hebben een voorliefde voor historiserende architectuur. In Nederland verrijst daarom steeds meer nieuwbouw in klassieke stijl. 'We hebben de architectuurhistorici mooi om de tuin geleid.'

Bernard Hulsman

omgeving. Ook de geplakte baksteentjes in delen van de gevels zijn bedoeld om aan te sluiten op de stenen omgeving. Maar de rest van de materialen – beton en veel glas – en ook de grote maten van de vloeren zijn anders. De Nieuwezijds Voorburgwal wijken radicaal af van de kleinschalige gebouwen in de omgeving. De gebouwen schreeuwen uit dat ze heus van deze tijd zijn.

Een paar jaar geleden werd Van Berkel complex door de lezers van het Amsterdamse dagblad *Het Parool* uitgeroepen tot het leukste gebouw van Amsterdam. Maar niet alleen in esthetisch opzicht werd het een mislukking, ook commercieel. Nauwelijks een jaar na de oplevering werd de naargeestige winkelcomplex voor tientallen miljoenen gulden grondig verbouwd. De gevel aan de Nieuwendijk werd bijvoorbeeld teruggetrokken en bleek met een overdaad aan natuursteen, het cliché-materiaal om een gevoel van luxe op te roepen.

Bloemstraat, ontwerp Henri Leloup

Uniebreiding Anne Frank Huis, ontwerper Benithen en Crouwel Foto's Leo van Velzen

Van Berkel is in 1996 opgeleverde complex is de laatste grote 'nieuwerwets' invulling in de Amsterdamse binnenstad geworden. De mislukking is een keerpunt geweest in het bouwen in het oude Amsterdam en heeft ertoe bijgedragen dat traditioneel bouwen de norm is geworden. Zelfs neo-modernistische architecten als Benithen en Crouwel, die bekend werden door onder meer hun ontwerpen voor het nieuwe Schiphol, houden nu rekening met de omgeving, zoals blijkt uit hun uitbreiding van het Anne Frank Huis aan de Prinsengracht. Durfden ze het in het begin van de jaren negentig nog aan om naast het Centraal Station een detonerende metalen kantoorontwerp voor Waggon Lits en een hotel van glazen buizen neer te zetten, hun uitbreiding inmiddels ex-wethouder Sjoerd Soeters, die de grote parkeervlakte rondom de Mariëburgkapel veranderde in een besloten stadsruimte waarop een nieuwe lichte gebogen smalle winkelstraat uitkomt. Soeters is ook de stedenbouwkundige van de Vinex-wijk Haverkleij bij Den Bosch waarin een vestingstadje met voornamelijk huurwoningen wordt gecombineerd met negen kastelen met luxe-appartementen.

Natalini is ook de architect van een groot nieuw centrum in Helmond. Dit complex met onder meer woningen, kantoren en een bioscoop rondom een groot plein werd vorig jaar opgeleverd. Helmond is een stad waar in de jaren negentig onder leiding van (inmiddels ex-wethouder Sjoerd Soeters) de grote parkeervlakte rondom de Mariëburgkapel veranderde in een besloten stadsruimte waarop een nieuwe lichte gebogen smalle winkelstraat uitkomt. Soeters is ook de stedenbouwkundige van de Vinex-wijk Haverkleij bij Den Bosch waarin een vestingstadje met voornamelijk huurwoningen wordt gecombineerd met negen kastelen met luxe-appartementen.

voor een eigentijdse aanpassing aan de historische omgeving.

Louvredeuren
Op aandrang van de Amsterdamse welstandscommissie hebben Benithen en Crouwel de louvredeuren van de zijgevel van het Anne Frank Huis in 'Amsterdam' standgroen laten schilderen. Zo als in alle Nederlandse steden en dorpen moeten ontwerpen voor het nieuwe Amsterdam worden voorgelegd aan een welstandscommissie. Ook in Amsterdam keurt 'Welstand' regelmatig ontwerpen af en geeft vervolgens de architect aanwijzingen voor een beter ontwerp. Welstand adviseert de gemeenteraad, die het uiteindelijk besluit neemt over het verlenen van de bouwvergunning en de bevoegdheid heeft om af te wijken van het welstandshadde.

„Eerst hadden we een veel moderner ontwerp gemaakt voor de uitbreiding van het Anne Frank Huis”, zegt Mels Crouwel van het architectenbureau BenithenCrouwel Architecten, het bureau dat bekend werd om zijn strakke, super-modernistische ontwerpen als dat voor Schiphol. „Maar onder druk van de politiek, welstand en de omwonenden hebben we ons bij ons tweede ontwerp ingehouden. We hebben de traditionele Amsterdamse bouw op een moderne manier geïnterpreteerd zonder truttig te worden.”

„Uiteindelijk zijn we heel tevreden over de aangepaste nieuwbouw van het Anne Frank Huis. Het is verstandig om voorzichtig om te gaan met de Amsterdamse grachtengordel. De Amsterdamse binnenstad is een uniek geheel, dat beseffen we niet altijd door de eer te vaak zijn. Er zijn vroeger wel eens een paar goede moderne gebouwen gekomen in de binnenstad, maar de meeste moderne invullingen zijn slecht. Het probleem met dit moderne invullen is dat de architectuurhistorici het niet goed vinden. Het is een slechte traditie om de binnenstad te vervuilen met moderne gebouwen die niet passen in de omgeving.”

„We staan ook nu niet negatief tegenover hedendaagse invullingen in de oude binnenstad. Zo kreeg de commissie in 1997 een ontwerp voor een nieuw gebouw aan de Panalasteyg bij het Singel ter beoordeling. Rudy Uytendaele had op deze kavel een knap gebouwje met een geheel glazen vliesgevel ontworpen. Wij keurden het goed, maar de gemeente nam ons advies niet over. Nu komt daar weer zo'n flauw negentiende-eeuws gebouwje.”

Volgens Jongen is dan ook niet welstand, maar de gemeenteraad verantwoordelijk voor de trend van historiserende bouw. „De gemeenteraad heeft de laatste tijd wel meer eigentijdse, door welstand toegelate plannen voor de binnenstad afgekeurd”, zegt hij. „Gemeenteraadsleden hebben een buitengewoon belangstelling voor het bouwen in de binnenstad. Ik denk wel eens: hebben ze niks beter te doen dan zich bemoeien met al die huidige gebouwjes? Vooral de PvdA en D66 spelen hierbij een belangrijke rol. Het is wonderlijk hoe behoudend progressieven zijn als het gaat om bouwen in de binnenstad.”

D66-gemeenteraadslid Guido Frankfurter beaamt dat zijn fractie niets te maken heeft met de trend van historiserende invullingen in de oude binnenstad heeft. Sterker nog, als het even kan, verdient reconstructie van oude panden de voorkeur. Hij is niet zo te spreken over welstand. „Het complex aan de Nieuwezijds Kolk is de grootste vergissing van de jaren negentig”, vindt Frankfurter. „Maar blijbaard voldeed het wel aan de criteria van welstand. Ik zou graag willen dat alle mensen die architect of architectuurhistoricus zijn in de welstandscommissie zaten, maar ook leken met een gevoel voor de maat en verhoudingen van de stad. De Amsterdamse binnenstad is toeges-

Binnenstad heeft geen moeite met Welstand. „Een esthetische keuring is goed”, zegt hij. „Soms wordt een ontwerp er ook beter van. Maar met een traditionele ontwerp voldoen we vaak al aan de eisen van Welstand en voorkomen we moeilijkheden.”

De eisen die Welstand aan nieuwbouw in de binnenstad stelt zijn streng geworden sinds Amsterdam in 1999 van regeringswege tot beschermd stadsgezicht werd verklaard, vindt Fraijman. Maar volgens Paul Jongen, de secretaris van de Welstandscommissie Binnenstad, betekent het 'beschermd stadsgezicht' van Amsterdam zeker niet dat Welstand alleen nog traditionele ontwerpen goedkeurt. „De gemeente Amsterdam heeft de aanwijzing van de binnenstad tot beschermd stadsgezicht vermeld in 'behoud en herstel’, legt Jongen uit. „Voor nieuwbouw komt dit vaak op historiserend bouwen neer. Maar historiserend is een begrip waar de welstandscommissie eigenlijk niet zoveel mee kan. Ook bouwen à la het modernisme van Le Corbusier is historiserend. Zelfs als je eronder verstaat dat een gebouw de klassieke driedeling moet hebben, kun je nog op duizend manieren historiserend bouwen.”

„Welstand staat neutraal tegenover stijlen”, stelt Jongen. „Het enige dat voor ons telt bij de beoordeling is of het ontwerp wettelijk heeft. Anything goes, als het maar goed is. Welstand had jaren geleden dan ook helemaal geen moeite met het complex van Ben van Berkel aan de Nieuwezijds. Achteraf moet je vaststellen dat dit plan een conceptuele fout bevatte, maar destijds was de welstandscommissie er zeer positief over.”

„We staan ook nu niet negatief tegenover hedendaagse invullingen in de oude binnenstad. Zo kreeg de commissie in 1997 een ontwerp voor een nieuw gebouw aan de Panalasteyg bij het Singel ter beoordeling. Rudy Uytendaele had op deze kavel een knap gebouwje met een geheel glazen vliesgevel ontworpen. Wij keurden het goed, maar de gemeente nam ons advies niet over. Nu komt daar weer zo'n flauw negentiende-eeuws gebouwje.”

Volgens Jongen is dan ook niet welstand, maar de gemeenteraad verantwoordelijk voor de trend van historiserende bouw. „De gemeenteraad heeft de laatste tijd wel meer eigentijdse, door welstand toegelate plannen voor de binnenstad afgekeurd”, zegt hij. „Gemeenteraadsleden hebben een buitengewoon belangstelling voor het bouwen in de binnenstad. Ik denk wel eens: hebben ze niks beter te doen dan zich bemoeien met al die huidige gebouwjes? Vooral de PvdA en D66 spelen hierbij een belangrijke rol. Het is wonderlijk hoe behoudend progressieven zijn als het gaat om bouwen in de binnenstad.”

D66-gemeenteraadslid Guido Frankfurter beaamt dat zijn fractie niets te maken heeft met de trend van historiserende invullingen in de oude binnenstad heeft. Sterker nog, als het even kan, verdient reconstructie van oude panden de voorkeur. Hij is niet zo te spreken over welstand. „Het complex aan de Nieuwezijds Kolk is de grootste vergissing van de jaren negentig”, vindt Frankfurter. „Maar blijbaard voldeed het wel aan de criteria van welstand. Ik zou graag willen dat alle mensen die architect of architectuurhistoricus zijn in de welstandscommissie zaten, maar ook leken met een gevoel voor de maat en verhoudingen van de stad. De Amsterdamse binnenstad is toeges-

ten op de voetganger en dat heeft consequenties voor de maat en schaal van nieuwbouw. Amsterdam is een van de weinige steden in Europa waarvan het oude centrum zo gaaf behouden is. Nieuwbouw moet daarom uiterst zorgvuldig worden ingepast en aangepast. Wat mij betreft zouden we zelfs een stap verder moeten gaan en oude vergissingen herstellen. We moeten de mood hebben om het complex aan de Nieuwezijds Kolk of het hoofdkantoor van W.A. Lits af te breken.”

Hans Bakker, gemeenteraadslid voor de Socialistische Partij, is minder uitgesproken dan Frankfurter. „Van de SP hoeft niet alle nieuwbouw in de binnenstad zo historiserend te worden”, zegt hij. „De mogelijkheden voor nieuwe architectuur in de binnenstad zijn toch al beperkt dan vroeger. Tien, twintig jaar geleden werd er eerder gesloopt en was er met en doorbreuk van het postmodernisme in Nederland. Tot de jaren negentig was het postmodernisme onder architecten taboe in Nederland. Terwijl buitenlandse architecten in de jaren tachtig de geschiedenis herontdeken en gebruik gingen maken van vertrouwde, historische vormen, bleven de Nederlanders in de ban van het modernisme zoals dat in de jaren twintig werd gedefinieerd door Le Corbusier. Walter Gropius en J.J.P. Oud. Maar nadat in het midden van de jaren negentig de gemeente Groningen na een volksraadpleging de Italiaanse postmodernist Adolfo Natalini had uitverkozen om de oude binnenstad te herstellen, gingen meer

den op de voetganger en dat heeft consequenties voor de maat en schaal van nieuwbouw. Amsterdam is een van de weinige steden in Europa waarvan het oude centrum zo gaaf behouden is. Nieuwbouw moet daarom uiterst zorgvuldig worden ingepast en aangepast. Wat mij betreft zouden we zelfs een stap verder moeten gaan en oude vergissingen herstellen. We moeten de mood hebben om het complex aan de Nieuwezijds Kolk of het hoofdkantoor van W.A. Lits af te breken.”

Hans Bakker, gemeenteraadslid voor de Socialistische Partij, is minder uitgesproken dan Frankfurter. „Van de SP hoeft niet alle nieuwbouw in de binnenstad zo historiserend te worden”, zegt hij. „De mogelijkheden voor nieuwe architectuur in de binnenstad zijn toch al beperkt dan vroeger. Tien, twintig jaar geleden werd er eerder gesloopt en was er met en doorbreuk van het postmodernisme in Nederland. Tot de jaren negentig was het postmodernisme onder architecten taboe in Nederland. Terwijl buitenlandse architecten in de jaren tachtig de geschiedenis herontdeken en gebruik gingen maken van vertrouwde, historische vormen, bleven de Nederlanders in de ban van het modernisme zoals dat in de jaren twintig werd gedefinieerd door Le Corbusier. Walter Gropius en J.J.P. Oud. Maar nadat in het midden van de jaren negentig de gemeente Groningen na een volksraadpleging de Italiaanse postmodernist Adolfo Natalini had uitverkozen om de oude binnenstad te herstellen, gingen meer

Taboe

De historiserende mode in de architectuur en stedenbouw loopt parallel met de opkomst en doorbraak van het postmodernisme in Nederland. Tot de jaren negentig was het postmodernisme onder architecten taboe in Nederland. Terwijl buitenlandse architecten in de jaren tachtig de geschiedenis herontdeken en gebruik gingen maken van vertrouwde, historische vormen, bleven de Nederlanders in de ban van het modernisme zoals dat in de jaren twintig werd gedefinieerd door Le Corbusier. Walter Gropius en J.J.P. Oud. Maar nadat in het midden van de jaren negentig de gemeente Groningen na een volksraadpleging de Italiaanse postmodernist Adolfo Natalini had uitverkozen om de oude binnenstad te herstellen, gingen meer

Wonderlijk hoe behoudend progressieven zijn als het gaat om bouwen in de binnenstad

gemeenten in zee met postmodernisme. Eerst moesten de gemeenten en projecten ontwikkelaars hun postmodernisme... architecten noch importeren uit het buitenland, maar de laatste jaren zijn de eenentwintigste eeuw zijn er ook tal van Nederlandse architecten, onder wie Sjoerd Soeters, Jos van Eldonk en Wim van Bokhoven, die traditionele ontwerpen niet schuwen.

Naast de landelijke mode moet Martijn van Rossum van Buro de Binnestad het veranderde huistevingsbeleid in de Amsterdamse binnenstad nog als oorzaak van het historiserende bouwen. „Vijftien jaar geleden werd elk gat in Amsterdam gevuld met sociale woningbouw”, zegt Van Rossum. „De budgetten daarvoor waren laag en daarvoor was de goedkope, modernistische architectuur met platte daken, ramen zonder roedes en pleisterwerk uitstekend geschikt. Maar in de jaren negentig wilde de gemeente ook bouwen voor bewoners met hogere inkomens, zodat die de stad niet zouden verlaten. Dit maakte mogelijk om de gaten te vullen met duurdere appartementen voor de vrije markt. Daar komt nog bij dat de markt in de jaren negentig heel willog is geweest. Jarenlang steeg de verkooprij van de panden veel harder dan de bouw- en grondkosten. Dat bood ruimte voor details als mooie daklijsten en ramen met roedes.”

Niet alleen de politiek maar ook de markt wil traditionele architectuur, zo leert de ervaring van Buro de Binnestad. „Oorspronkelijk hadden we voor het pand aan de Kromboomsloot een modern ontwerp gemaakt”, vertelt Jan Fraijman. „Maar een interieur betrof helemaal wees ons erop dat als we het klassieke gevel zouden geven, we er minstens enkele tienduizenden gulden meer voor konden vragen. Dat bleek te kloppen. Ook wat interieurs betrof bleef de meeste kopers een conservatieve smaak. Lof en grote open ruimten werden in de marie in heel beperkte mate. Traditionele, heldere plattegronden met wege en in zo ruim mogelijk, anderhalve kamers – dat is wat kopers willen.”

Brandevoort en Haagsche Bluf

Natalini is ook de architect van een groot nieuw centrum in Helmond. Dit complex met onder meer woningen, kantoren en een bioscoop rondom een groot plein werd vorig jaar opgeleverd. Helmond is een stad waar in de jaren negentig onder leiding van (inmiddels ex-wethouder Sjoerd Soeters) de grote parkeervlakte rondom de Mariëburgkapel veranderde in een besloten stadsruimte waarop een nieuwe lichte gebogen smalle winkelstraat uitkomt. Soeters is ook de stedenbouwkundige van de Vinex-wijk Haverkleij bij Den Bosch waarin een vestingstadje met voornamelijk huurwoningen wordt gecombineerd met negen kastelen met luxe-appartementen.

De Vinex-wijk Brandevoort is een ontwerp van de Luxemburgse architect Rob Krier. Krier heeft het druk in Nederland. Hij is ook de ontwerper van De Resident, de bijna voltooid nieuwbouwwijk in het centrum van Den Haag, waar nauwe straten en besloten pleinen worden gecombineerd met historiserende volkenkubers. Verder heeft Krier een dorpsachtig woonwijk in Amsterdam-West ontworpen. Binnenkort begint de bouw van een door hem ontworpen Vinex-wijk bij Heemskerk, die de vorm krijgt van een oud-Hollands stadje.

De historiserende architectuur blijkt niet alleen geschikt voor

stadsvernieuwing en Vinex-wijken, maar ook voor bedrijfsgebouwen en winkels. In Den Haag werd eind vorig jaar 'Haagsche Bluf' geopend, een winkelplein in het hart van Den Haag waar exacte kopieën van bestaande en verdwenen historische Nederlandse gebouwen zijn neergezet. Bij Lelystad, een stad met een nog kort geschiedenis in Flevoland, kreeg het grote outletcentrum Batavia Stad de vorm van een oud-Hollands vestingstadje.

Wat al deze historiserende projecten gemeen hebben is dat ze allemaal geliefd zijn bij de grote publiek. Zo trok Batavia Stad in twee maanden tijd anderhalf miljoen bezoekers.